

Novi pristup teoriji jezika u kontaktu

(Velimir Piškorec: *Germanizmi u govoru đurđevečke Podravine*, FF Press, Zagreb, 2005.)

Poslije pada Virovitice pod tursku vlast 1552. do kraja 17. stoljeća sjevernohrvatski gradić Đurđevac bio je najistočnija utvrda Habsburške Monarhije u sklopu Vojne krajine. Sve do 1756, kada je osnovan Bjelovar koji je postao zajedničko središte đurđevečke i križevačke pukovnije, Đurđevac je bio najznačajnije regionalno središte. Kao što je poznato, zapovjedni jezik u Vojnoj krajini bio je njemački, a na njezin su se teritorij doseljavali i mnogobrojni obrtnici i trgovci s njemačkoga govornog područja, pa je onodobni Đurđevac diglosijska sredina u kojoj njemačkom jeziku pripada domena vojske, uprave i školstva, a hrvatskome domena privatnosti. Rezultat takvoga intenzivnog jezičnog dodira njemačkoga i hrvatskoga jezika rezultirao je mnogobrojnim germanizmima u govoru Đurđevca i okolnih mjesta.

Upravo su germanizmi u govorima đurđevečke Podravine temom druge knjige đurđevečko-zagrebačkoga germanista Velimira Piškorca. Dok se u svojoj prvoj knjizi *Deutsches Lehngut in der kajkavisch-kroatischen Mundart von Đurđevac* (1997) autor, kao što je vidljivo iz naslova, bavi leksičkim posuđenicama njemačkoga podrijetla u govoru Đurđevca, a težište je analize na njihovoj fonološkoj adaptaciji, istraživanje čiji su rezultati prikazani u knjizi *Germanizmi u govorima*

đurđevečke Podravine provedeno je na bitno opsežnijem korpusu, a analizom je obuhvaćeno više razina opisa prilagodbe posuđenica. Zbog opsežnosti građe i više od 20 potencijalnih dijalektoloških punktova, autor nije mogao obuhvatiti čitavo područje podravskoga dijalekta, nego se odlučio za njegov središnji i istočni dio, tj. područje đurđevečke Podravine. Osim đurđevečkoga govora, istraženi su i govori Kalinovca, Ferdinandovca, Podravskih Sesveta, Molvi i Virja.

Rad obuhvaća sedam cjelina. U prvome su poglavlju predstavljeni osnovni termini dodirnoga jezikoslovlja kao što su dvojezičnost, jezično miješanje, jezično posuđivanje, interferencija, transferencija, integracija... Autor nas upoznaje i s novijim spoznajama te jezikoslovne grane oslanjajući se uglavnom na istraživanja s anglosaksonskoga i njemačkoga govornog područja. Osobito je zanimljiv autorov kritički osvrt na model adaptacije leksičkih posuđenica Rudolfa Filipovića koji prevladava u dodirnoj jezikoslovnim radovima hrvatskih lingvisti. Piškorec Filipovićevu modelu predbacuje proturječnost u nekim elementima. Smatra da kombinacija kriterija primarne i sekundarne adaptacije i trojake transmorfemizacije doводи do interpretacijskih poteškoća. Postavlja se pitanje: kako to da je imenica *bridž* adaptirana primarno nultom transmorfemizacijom u potpunu repliku, imenica *sprinter* kompromisnom transmorfemizacijom u kompromisnu repliku, a imenica *štrajkaš* potpunom transmorfemizacijom u pravu repliku kao i *bridž*? Autor također zastupa mišljenje da je pri opisu modela i replike u načelu irelevantno kojom je rječotvorbenom strategijom nastao model. Govornici jezika primaoca, naime,

leksičke jedinice pri preuzimanju ne podvrgavaju tvorbenoj analizi (o tome svjedoče primjeri preuzimanja više riječi ili čak rečenica jezika davaoca kao jedne riječi u jezik primalac, npr. njem. *Küss die Hand!* > hrv. *kistihand, kistijant*), već je u prvom planu glasovna slika modela koja služi kao osnova replike na koju se mogu, ali ne moraju dodavati gramatički morfe mi jezika primaoca.

U drugome je poglavlju dan sociolingvistički okvir njemačko-hrvatskih jezičnih dodira na području đurđevečke Podravine počevši s naseljavanjem *hospites* koji tijekom 13. stoljeća sudjeluju u osnivanju hrvatskih gradova, preko razdoblja Vojne krajine (od polovine 16. do kraja 19. stoljeća), pa sve do razdoblja nakon Drugoga svjetskog rata.

U trećem, središnjem dijelu knjige opisan je metodološki instrumentarij korišten pri istraživanju germanizama te su izneseni rezultati opisa adaptacije germanizama na morfosintaktičkoj i fonološkoj razini.

Analizirani germanizmi prikupljeni su metodom ciljanog ispitivanja upitnikom (upitnik je obuhvaćao oko 1000 leksičkih jedinica koncipiranih u onomaziološki popis) ili su ekscerpirani iz djela pisanih govorima đurđevečke Podravine – ekscerpirano je tridesetak bibliografskih jedinica, publicističkih djela, knjiga autobiografske proze, narodnih priča i poslovice.

Ne slijedeći Filipovićev model i metodu prisutnu u većini radova hrvatskoga dodirnog jezikoslovlja, autor kreće s opisom adaptacije germanizama na morfosintaktičkoj razini argumentirajući to empirijski uvjetovanom primarnošću morfe-

ma nad fonemom kao jedinicom lingvističke analize. Velimir Piškorec klasificira germanizme s obzirom na to jesu li nastali strategijom importacije ili supstitucije te s obzirom na stupanj njihove prilagođenosti jeziku primaocu. Radi se o do u detalje razrađenoj klasifikaciji pogodnoj i za analizu drugih vrsta posuđenica. U sklopu opisa morfosintaktičke adaptacije detaljno su obrađene i pojedine vrste riječi – imenice, pridjevi, glagoli, prilozici, čestice, uzvici i brojevi.

Opis fonološke adaptacije podravske germanizama počinje kontrastivnom analizom fonoloških sustava njemačkoga jezika i ispitivanih podravske govora. Vrijednost Piškorecove analize je u tome što se u obzir uzimaju i fonološka obilježja bavorske govora koji su imali ulogu stvarnoga jezika davaoca. Time Piškorec čini važan pomak u odnosu na istraživanja drugih autora koji kao polazište obično uzimaju fonološki sustav suvremenoga standardnoga njemačkoga jezika. Još u svojoj prvoj knjizi autor uvodi termin *dijafon* kojim označava uređeni par što ga čine fon modela i odgovarajući fon replike, pri čemu je pojam fona širi od onoga u tradicionalnoj fonetici – u glasovnom smislu on može odgovarati jednome glasu, realizaciji jednoga fonema, ili pak nizu glasova, realizaciji više fonema. Govoreći o transfonemizaciji podravske germanizama, autor donosi klasifikaciju dijafona te analizira najčešće dijafonske parove njemačkoga jezika i đurđevečkih govora.

Četvrto, najopširnije poglavlje sastoji se od preko 900 članaka ustrojenih abecedno prema njemačkome modelu. Naime, budući da je jednome njemačkome modelu pridruženo i po nekoliko repli-

ka, autor je odlučio da nositelj natuknice bude identificirani njemački model.

Opis njemačkoga modela obuhvaća grafemski zapis modela, fonetsku transkripciju modela, podatak o vrsti riječi (kod imenica o rodu imenice), broj značenja u odgovarajućem izvoru, podatak o zemljopisnoj rasprostranjenosti i podatak o dijakronijskom aspektu.

Opis replike sadrži grafemski zapis modela na temelju prilagođene fonetske transkripcije, gramatičku informaciju, oznaku o pripadnosti pojedinom istraženom govoru, podatak o zastupljenosti replike u pisanom korpusu, opis značenja u obliku rječničke definicije, informaciju o stilskoj vrijednosti, dijakronijskom i sociolingvističkom aspektu, frazem (u slučaju da je replika dijelom kojega frazema) te eventualni rečenični kontekst dobiven od informanata.

Uza svaku se natuknicu donosi i opis transfonemizacije u obliku popisa odgovarajućih dijafonskih parova.

Osim značenja replike donesen je i podatak o vrsti semantičke adaptacije te broju referiranoga značenja modela aktualiziranoga pri tvorbi odgovarajuće replike.

Za ilustraciju donosimo natuknicu *Butter*:

Butter *f.* [but®] **p'uter** *m.* (Pod osim PS), **p'u:tro** *n.* (PS) malsac; **im'ati p'utra na gl'a:ve** (*inj., austr.*) imati nečistu savjest; **pu:tɕr'ica** *f.* (Pod) vrsta salate; **pu:tr'ica** *f.* (Pod/Luk) posuda za tekućinu; (Vir): Mo:til'i smo p'tra v moti: ln'ici i ost'ali so nam s'amo st'e:пки. Dru-go smo s'ę: s kr'uhom poj'eli.

njem. b > hrv. p / njem. # b – u –
> hrv. # p – u –

njem. ® > hrv. er / njem. – t – ® #

> hrv. – t – er #

njem. ® > hrv. ro / njem. – t – ® #
> hrv. – t – ro #

U petom se poglavlju abecednim redom donose podravski germanizmi te se upućuje na njihove njemačke modele.

Šesto poglavlje je popis koji obuhvaća 270 dijagnosticiranih dijafonskih parova uključujući one s minimalnim brojem potvrda.

U posljednjem, sedmom poglavlju doneseni su odlomci iz tekstova pisanih na govorima đurđevečke Podravine koji sadrže germanizme.

Slijedi opširan popis literature.

Knjiga Velimira Piškorca *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine* značajan je doprinos i teoriji jezika u dodiru i proučavanju germanizama u hrvatskome jeziku iz više razloga.

U uvodnom nas dijelu svoje knjige autor upoznaje s najsuvremenijim spoznajama dodirnog jezikoslovlja. Zanimljiv je i njegov kritički osvrt na model Rudolfa Filipovića koji ukazuje na potrebu ponovnoga razmatranja modela i njegove eventualne modifikacije kako bi bio pogodan i za analizu svih *izama*, a ne samo angлизama.

Za daljnji razvoj hrvatskoga dodirnog jezikoslovlja osobito je važan model klasifikacije germanizama s obzirom na strategiju njihova posuđivanja i stupanj prilagodbe koji autor predlaže, a čiju primjenjivost za analizu drugih *izama* još valja ispitati.

Bogat korpus prikupljenih germanizama bit će zanimljiv i germanistima i hrvatskim dijalektolozima.

Premda su na njemačkom govornom

području 1959. i 1960. godine objavljena dva rada o germanizmima u hrvatskome i srpskom, oni nikada nisu prevedeni na hrvatski jezik. Osim toga njihov je korpus najvećim dijelom ekscerpiran iz Akademijina rječnika pa su germanizmi iz organskih govora, osobito onih kajkavskih, u njima vrlo slabo zastupljeni. Knjiga Velimira Piškorca pokazuje da su germanizmi u hrvatskome istraživana, ali ne i adekvatno istražena tema. Djelo *Germanizmi u govorima đurđevečke Podravine* treba biti uzor i poticaj budućim istraživačima njemačko-hrvatskih jezičnih dodira.

Barbara Štebih